लाहान नगरपालिकाको कार्यालय,लाहान, सिराहा

लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण प्रतिवेदन

२०७३ जेष्ठ

प्रतिवेदक
हिमाल खड्का
सामुदायिक विकास तथा परिवर्तन केन्द्र, उदयपुर

विषय सूचि

विषय सूचि

१. पृष्ठभूमी 3

२. औचित्य 4

३. विधि 4

४. सीमा 5

५. सबल पक्ष र सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरु 6

७. मानव संसाधन र सम्वन्ध विस्तार 9

६. लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परिक्षण बाट आएका प्रमुख प्राप्तीहरु 10

७. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्ययोजना 13

८.लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण विधि... 18

९. अंक प्राप्त 24

१०. माकुरीजालोको चित्र 25

१. पृष्ठभूमी

नेपालको संविधान २०७२ मा उल्लेखित राज्यको दायित्व तथा निर्देशिक सिद्धान्त तथा नीतिहरुमा महिला, दलित , आदिवासी जनजाती, मेधेसी, उत्पीडित तथा उपेक्षित र अल्पसंख्यंक समुदाय र पिछडिएको क्षेत्र लगायतले भोग्नु परेका समस्याहरुलनई सम्वोधन गर्न राज्यको समावेशी, लोकतान्त्रिक र अग्रगामी पुनरसंरचना गर्ने प्रवधान राखिएको छ । सार्वभौम संविधान सभा संसदबाट जारी गरिएका विभिन्न ऐनहरु ,राष्ट्रिय योजनाका दस्तावेजहरु नेपाल सरकारबाट जारी भएका विभिन्न विषय क्षेत्रका नीतिहरु, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०६६ जस्ता प्रवधानले स्थानीय निकायहरुका लैंगीक समानता तथा सामाजिक समावेसीकरण नीति र कार्यक्रम गर्ने अभिप्रय वोकेको छ । यसै उद्देश्यले संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले २०६८ सालमा स्थानीय निकाय लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट तर्जुमा एवं परीक्षण निर्देशिका २०६८, जारी गरी लागु गरेको छ ।

स्थानीय निकाय र यसका सवै साझेदार संस्थाहरुको नीति र कार्यक्रमहरुमा लैंङ्गिक मूलप्रवाहीकरण तथा सामाजिक समावेशीकरण गरी समातामूल विकास एवं प्रवर्द्धनलाई संस्थागत गर्नु स्थानीय निकाय लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट तर्जमा एवं परीक्षणको मुख्य उद्देश्य हो ।

स्थानीय स्वायत्त शासन २०५५ का सिद्धान्त एवं नीतिहरुले जवाफदेहिता, पारदर्शिता, प्रजातान्त्रिक प्रकृया तथा नागरिक समाजको सबलता जस्ता सुशासनका आधारभूत पक्षमा जोड दिएका छन् । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनले स्थानीय निकायलाई सबल तुल्याएको छ र स्थानीय विकासका क्रियाकलापहरुप्रति जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाएकोछ । यीनको प्रमुख सरोकारको क्षेत्र भनेको गाउँ, नगर तथा जिल्लाको समग्र विकासमा टेवा पुऱ्याई सम्मुनत राष्ट्र निर्माणको लागि महत्वपूर्ण भुमिका खेल्नु हो । विभिन्न विषयगत कार्य खासगरी शिक्षा, स्वास्थ्य, तथा कृषि र स्थानीय पूर्वाधार निर्माण प्रति जिविस, गाविस तथा नगरपालिकाको जिम्मेवारी वढेकोछ ।

विकेन्द्रित योजना प्रकृया अनुरुप स्थानीय निकायहरुको योजना, कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा लैङ्गिक समता, सशक्तिकरण र मुलप्रवाहीकरण तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रकृयाका विभिन्न चरणहरुमा आवश्यक समन्वय कायम गराउनुका साथै सहकार्यका लागि प्रतिवद्धता ब्यक्त भएका छन् । गाउँ तथा नगरमा वसोवास गर्ने आदीवासी जनजाति, दलित, मधेसी, मुस्लिम, पिछडिएको समुदाय, विभिन्न कारणले पछाडि परेको समुह तथा अन्य समुदाय समेतका महिला,पुरुष, अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरु, जेष्ठ नागरिक र बालवालिकाको आवश्यकतालाई विश्लेषण गरी सम्बोधन गर्न स्थानीय निकायले लैङ्गिक मुलप्रवाहिकरण तथा सामाजिक समावेशी व्यवस्थालाई संस्थागत गर्दै लैजानु पर्ने हुन्छ ।
लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशी कायम गर्न स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को दफा ४३, १११ र १९५ अनुसार स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रको विकासका लागि आवधिक र वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा महिला, सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा पछाडि परेका विपन्न समुदाय र वालवालिकाका लागि आयमूलक तथा शिपमुलक कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने प्रावधान छ । स्थानीय निकायको लागि जारी गरिएको लैङ्गिक समानता तथा सामजिक समावेशीकरण

नीति,२०६६ ले ब्यवस्था गरेका नीतिगत व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयनको लागि लहान नगरपालिकाको बार्षिक वार्षिक योजना २०७१/०७२ को सफल कार्यान्वयन पश्चात आ.व. २०७२/०७३ मा यो लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गरिएको हो । उक्त परीक्षणको प्रतिवेदनको रुपमा यसलाई दस्तावेजीकरण गरिएको हो ।

२. औचित्य

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को दफा ५०, १२२ र २०७ को प्रावधान अनुसार स्थानीय तहमा योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक निर्देशन दिन तथा नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०६६ लाई कार्यान्वयन गर्न स्थानीय निकाय लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट तर्जुमा एवं परीक्षण निर्देशिका, २०६८ बमोजिम नगर बार्षिक योजना २०७१/०७२ को सफल कार्यान्वयन पश्चात आ.व. २०७२/०७३ को प्रथम चौमासिक अवधि भित्र यो लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गरिएकोछ ।

३. विधि

लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गर्न सहभागितामुलक प्रकृया अवलम्बन गरिएको थियो विशेषगरी यो परिक्षण कार्यमा निम्न लिखित विधिहरुको प्रयोग गरिएको थियो ।

क) दस्तावेजहरुको अध्ययन (Documents review) :

- नगरको आवधिक योजना
- वार्षिक योजना
- बार्षिक प्रगति समिक्षा प्रतिवेदन
- महिला नगर समन्वय समितिको माइन्यूट
- दलितबर्ग उत्थान नगर समन्वय समितिको माइन्यूट तथा अनुगमन प्रतिवेदन
- आदीवासी जनजाति उत्थान नगर समन्वय समितिको माइन्यूट
- अपांग नगर समन्वय समितिको माइन्यूट
- पिछडावर्ग समन्वय समितिको माइन्यूट
- नगर अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यदलको प्रतिवेदन
- आर्थिक प्रतिवेदनहरु

ख) सहभागीतामूलक २ दिने गोष्ठी :

- लगरपालिकाका शाखागत प्रमुखहरु
- लक्षित समुहका नगर समन्वय समितिका पदाधिकारीहरु
- अन्य सरेकारवाला व्यक्तिहरु

ग) मुख्य सूचकहरुसागको अन्तरवार्ता (Key Informants Interview) :

- नगरका शाखागत प्रमुखहरुसँग अन्तरवार्ता
- लक्षित समुहका नगर समन्वय समितिका पदाधिकारीहरुसँग अन्तरवार्ता

घ) स्थलगत भ्रमण (Field Observation) :

- लक्षित समुहकालागि विनियोजित बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भएका ३ वटा आयोजना स्थलको भ्रमण

४. सीमा

लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षणको सिमा (Limitations) यस प्रकार छन् ।

- नगरका शाखागत प्रमुखहरु सँगको मौखिक छलफलमा आधारित
- केही आयोजनाहरु (Sampled Projects) को अवस्थामा आधारित
- २ दिने गोष्ठीका सभागीहरुको छलफलमा आधारित ।
- विभिन्न दस्तावेजहरु

५. सबल पक्ष र सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरु

१. स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
• नगरपालिकाको आवधिक योजना, यस आ.व.मा तयार भई कार्यान्व्यनमा योजनामा नगरको लागि लैङ्गिक तथा सामाजिक समाबेशीकरण सम्बन्धि छुट्टै तथा बृस्तृत लक्ष्य, कार्यक्रम तथा बजेटको ब्यवस्था आंशिक रुपमा लैससास राखिएको ।	• नगरपालिकाको आवधिक योजना, वार्षिक योजना तथा नीतिहरुमा स्पष्ट लैससास सम्बन्धी दिर्घकालिन सोच तथा वा परिकल्पना, उद्देश्य, कार्यनितिमा तथा रणनीतिमा हुनु पर्ने ।
• कर्मचारीहरुको नियुक्ती तथा वढुवा गर्दा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको समावेसी नीति अनुसार पद व्यवस्थापन गर्ने गरिएको छ ।	• कर्मचारी नियमावलीमा लैससास नीति अनुसार स्पष्ट व्यवस्था हुनु पर्ने । • लैंगिक विकास डेष्क स्थापना हुनु पर्ने ।
• महिला पुरुषलाई भिन्दै सौचालयको व्यवस्था रहेको छ ।	• लैंगीक तथा समावेसी संवेदनशील कार्यप्रणाली अनुसार गर्भाअवस्था तथा स्तनपान तथा हिंसाको तत्काल सुनुवाईको लागि नीतिगत व्यवस्था हुनु पर्ने ।

२. स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
स्थानीय निकाय भिन्दै क्षमता विकासको लागि बजेटमा व्यवस्था गरेको	कर्मचारीहरुलाई लैससास तालिमको लागि भिन्दै बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
बार्षिक नगरको योजना अन्तरगतका आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्न गठित उपभोक्ता समितिको सन्दर्भमा गठन भएका उपभोक्ता समितिहरुमा ३३ प्रतिसत् भन्दा बढी महिलाहरुको सहभागिता हुने गरेको छ । मुख्य तीन पदाधिकारी मध्ये १ महिला हुनु पर्ने व्यवस्था गरिएको अन्य जातीको सहभागीता पनि रहने सुनिश्चितता गरिएको ।	उपभोक्ता समितिलाई क्षमता अभिबृद्धि तालिमको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
लक्षित वर्गको केही सम्म कार्यक्रम वनाई क्षमता अभिबृद्धि गर्ने प्रयास गरिएको	स्थानीय निकायको क्षमता अभिबृद्धि कार्ययोजना वनाउनु पर्ने । यसको लागि छुट्टै बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

३. लक्षित कार्यक्रम

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
केही तथ्यांकहरु आवधीक तथा वार्षिक योजनामा समावेश गरिएको । लक्षित बजेट नीति अनुसार लक्षित समुहको सहभागीतामा योजना निर्माण गरी कार्यन्वयन भएको ।	सूचना संकलन तथा अध्यवधिक हुनु नियमित रुपमा पर्ने । खण्डीकृत तथा व्यवस्थित प्रस्तुती हुनु आवश्यक छ ।
नगरपालिकाले बार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित वर्गहरुको अर्थपूर्ण सहभागीता सुनिशिचत गर्न र उनीहरुको बास्तविक आवश्यकतालाई नगर योजनामा समाबेश गर्न रिफ्लेक्ट कक्षाहरुको (Reflect Sessions)संचालन, वडा भेला, लक्षित वर्गको कार्यक्रम मार्फत महिला, अति गरिव, वालवालका तथा बञ्चितिकरणमा परेकाहरुको सवाल पहिचान गरी त्यस्ता सवालहरुलाई सम्बोधन हुने नीति तथा कार्यक्रमहरुको छनौट तथा कार्यन्वयन गरिएको	
लहान नगरले नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान विनियोजन गर्दा स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ ले निर्दिष्ट गरेको लक्षित समूहरुको लागि ३५ प्रतिसत रकमलाई आत्मसाथ गर्दै बजेट विनियोजन गर्ने गरेको छ । साथै योजना निर्माण तथा कार्यन्वयनमा लिक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागीता रहेको छ ।	लीक्षत समुहको अर्थपूर्ण सभागीता प्रभावकारीता अध्ययन गर्नु पर्ने ।

४. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
आधारभूत तथ्यांक संकलन तथा प्रसोधन गरी राख्ने गरेको महिला लक्षत कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा सम्पूर्ण योजना कार्यन्वयन भएको	लैंगीक उरदायी योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने
नगरपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा लक्षित समुदायको महिला तथा पुरुषहरुको सकृय सहभागिता हुने गरेको ।	कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्दा कार्यक्रमबाट लक्षित वर्गले प्राप्त गरेको लाभ र ती वर्गहरुमा कार्यक्रमले पारेको असर र प्रभावको लेखाजोखा तथा विश्लेषण हुनु पर्ने । अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त भएका ठम्याईहरुलाई (Findings) आगामी कार्यक्रमहरुमा लागु गर्नुपर्ने ।
उपभोक्ता समितिमा महिला तथा लक्षित बर्गको सहभागिता हुने गरेको । उपभोक्ता समितिको कार्यकारी पदमा कम्तिमा १ जना महिला अनिवार्य रहने गरेको । ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागीता उपभोक्ता समितिमा हुने गरेको	

५. आन्तरिक संरचना

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
नपामा महिलाका लागि छुट्टै कोषको व्यव्स्था गरिएको छ ।(हिंसा पीडित हरुको लागि)	नगरपालिकामा लैगिक डेस्कको स्थापना हुनु पर्ने तथा बजेको व्यवस्था समेत हुनु पर्ने ।
लेखा प्रणाली कम्प्यूटरकृत रहेको	
स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, नियमावली तथा विभिन्न कार्यविधिहरुले ब्यबस्था गरेको अनुरुप लक्षित वर्गहरुको सहभागिता प्रभावकारी हुने गरेको ।	नपामा लैससास कार्यन्वयन समिति गठन हुनु पर्ने
महिला, दलित तथा आदिवासी जनजाति समन्वय समितिहरु सकिय छन	

६. सुशासन

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
नपाले नियमित रुपमा सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने गरेको । लक्षितबर्गलाई विनियोजित कार्यक्रम तथा वजेट विभिन्न माध्यमबाट सार्वजनिकीकरण हुने गरेको ।	सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापनाको लागि बजेटको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
नपाको योजनाको बार्षिक समिक्षा बैठकमा लक्षित वर्गको सकृय उपस्थित हुने गरेको ।	
नगरले आफ्नो क्षेत्र भित्रका लक्षित वर्ग तथा सेवाग्राहिहरुलाई दिने सेवा प्रवाहमा चुस्तता रहेको ।	
सूचनाका साधनहरुको भरपूर उपयोग गरी विभिन्न सूचना संप्रेषण गर्ने मध्यमबाट विभिन्नखाले सूचना लक्षित बर्ग लगायत सम्पूर्ण जनतामा प्रवाह गर्ने गरेको ।	
नपाको उपलब्ध विकास क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक सूचनाहरुलाई कम्प्यूटरकृत गरिएको । नपा भित्रको पञ्जिकरणका सूचनाहरु अध्यावधिक रहेको	
नपा क्षेत्रका लक्षित बर्गहरुको चेतनामा अभिबृद्धि भएको । समग्र विकास कार्यमा उनिहरुको सहभागितामा बृद्धी भएको ।	
स्थानीय पत्रकारहरुद्वारा स्थानीयस्तरमा सूचना प्रवाहको ब्यवस्था भएको ।	

७. मानव संसाधन र सम्बन्ध विस्तार

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
श्रोत व्यक्तिहरुको (महिला र पुरुषको)सूचिकृत अभिलेख छ । नगरले आफ्नो बजेटबाट लक्षित वर्गकोलागि लोक सेवा आयोग तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने गरेको	नगरमा कार्यरत कर्मचारीलाई लैससास सम्बन्धि तालिम दिन सक्ने प्रशिक्षक बनाउन प्रशिक्षण शिक्षक तालिम दिनु पर्ने ।
	प्रविधिक तयार गर्ने तालिमहरुका् व्यव्स्था आगामी बजेटमा गर्नु पर्ने
नगरमा एउटा मानव संसाधन विकास केन्द्र स्थापना भएको ।	योजना तर्जुमा गर्दा महिलाको ब्यावहारिक र रणनैतिक आवश्यकता परिपूर्ति हुने खालका कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।
	बैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाहरुको लागि आवश्यक सल्लाह तथा सुझाव उपलब्ध गराउन तालिमहरुको व्यवस्था गर्नु पर्ने सुरक्षित आप्रवासन (Safer Migration) जानकारी दिने सूचना केन्द्र राख्नु पर्ने ।

८. नेपाल सरकारका लैङ्गिक तथा सामाजिक विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन

सबल पक्षहरु	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
नगर क्षेत्र भित्र विभिन्न गैससहरुसँगको समन्वयमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको १६ दिने अभियान सञ्चालन हुने गरेको	सहस्राब्दी विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गर्न लक्ष्य अनुसारको बजेटको ब्यवस्था गर्नुपर्ने
नगको कार्यालयमा महिला हिंसा विरुद्ध सून्य सहिष्णुता अवलम्बन गरिरएको ।	BPFA मा भएको महिला र १२ क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रतिवद्धताको सन्दर्भमा जानकारी वा अभिमुखिकरण गर्नुपर्ने ।
	CEADAW ले ब्यवस्था गरेको अवस्थाहरुको सुनिश्चितताको लागि कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्नुपर्ने ।
	यस क्षेत्रभित्र सवै वडा हरुलाई क्रमश लैङ्गिक हिंसा रहित गाविस घोषणा गर्दै जानु पर्ने ।
	बाल अधिकार महासन्धीलाई साकार पार्न बालवालिकाको क्षेत्रमा आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नु पर्ने ।
	नगर भित्र विद्यमान जातीगत छुवाछुत र यस्तै कुरितिहरु हटाउन आवश्यक कार्यक्रम तथा बजेटको ब्यवस्था गर्नुपर्ने
	संयूक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदको निर्णय नं. १३२५ र १८२० को जानकारी तथा कार्यान्वयनको लागि नपाले आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्ने ।

६. लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परिक्षण बाट आएका प्रमुख प्राप्तीहरु

(१) स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास

नगरपालिकाको आवधिक योजना यस आ.व.मा तयार भई कार्यान्व्यनमा ल्याइएको पाइयो । यस बहुवर्षिय योजनामा नगरको लैङ्गिक तथा सामाजिक समाबेशीकरण सम्बन्धि छुट्टै तथा बृस्तृत लक्ष्य, कार्यक्रम तथा बजेटको ब्यवस्था नभए पनि आंशिकरुमा रहेको पाइयो । यो बहुवर्षीय योजनामाको रणनीति तथा कार्यनीतिहरुमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि केही प्रपधान रहेको पाइयो । लैससास कार्यान्वयन समिति कृयाशिल रहेको । नगरमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको उजुरी सुन्ने डेस्कको नभएपनि नगरमा घटित महिला हिंसाको तत्काल सुनुवाई हुने वातावरण रहेको पाइयो । नगरको कार्यालयमा महिला तथा पुरुषका लागि छुट्टा छुट्टै सौचालयको सहज उपलब्धता छ ।

यस नगरपालिकामा हालका दिनहरुमा पदपूर्तिको प्रकृया अत्यन्त न्यून रहेको । हुने गरेका पदपुर्ति प्रकृयामा समाबेशी अवधारणाको अवलम्बन भएको । यद्यपी कर्मचारी छनौट हुने समयमा Merit को आधारमा छनौट हुने हुँदा खास गरी सुविधासम्पन्न बर्ग वा समूहसँग सम्बन्धित ब्यक्तिहरु छनौट हुने भएकोले यस्ता पदपूर्ति प्रकृयामा लक्षित वर्गकामा आउने गरी सुचना निकाल्नु पर्ने ।

कर्मचारी पदपूर्ति गर्दा महिला र पुरुषको संख्या समान नभएसम्म कर्मचारी भर्ना प्रकृया सकरात्मक विभेदको अवधारण अवलम्बन गर्नुपर्ने । नगरको काम कार्यवाहीलाई सहजीकरण तथा समन्वयलाई मजबुत वनाउन गठन हुने विभिन्न समितिहरुमा पदाधिकारीहरु समावेशी प्रावधान अनुरुपको हुनुपर्ने ।
महिला कर्मचारी तथा सेवाग्राहीहरुको लागि जिविस परिसर भित्र आरम गर्ने कोठा तथा आफूसँग ल्याएको शिसुकोलागि खेल्नेस्थान तथा स्तनपान गराउने सुरक्षित तथा सम्मानित स्थानको उपलब्धता हुनु पर्ने । कार्यालय परिसर भित्र महिला सम्बेदनसिल बातावरण बन्न सहयोग पुग्ने खालका सूचनाहरु राखिनु पर्ने ।

(२) स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैंङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण

स्थानीय निकाय भिन्दै क्षमता विकासको लागि बजेटमा व्यवस्था गरेको बार्षिक नगरको योजना अन्तरगतका आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्न गठित उपभोक्ता समितिको सन्दर्भमा गठन भएका उपभोक्ता समितिहरुमा ३३ प्रतिसत् भन्दा बढी महिलाहरुको सहभागिता हुने गरेको छ । उपभोक्ता समितिमा मुख्य तीन पदाधिकारी मध्ये १ महिला हुनु पर्ने व्यवस्था गरिएको अन्य जातीको सहभागीता पनि रहने सुनिश्चितता गरिएको । लक्षित वर्गको केही सम्म कार्यकम वनाई क्षमता अभिबृद्धि गर्ने प्रयास गरिएको ।

(३) लक्षित कार्यक्रम

नगरको केही तथ्यांकहरु आवधीक तथा वार्षिक योजनामा समावेश गरिएको भएपनि नगर प्रोफायल भने तयार नगरेको रहेछ । लक्षित बजेट नीति अनुसार लक्षित समुहको सहभागीतामा योजना निर्माण गरी कार्यन्वयन भएको । नगरपालिकाले बार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित वर्गहरुको अर्थपूर्ण सहभागीता सुनिशिचत गर्न र उनीहरुको बास्तविक आवश्यकतालाई नगरयोजनामासमाबेश गर्न रिफ्लेक्ट कक्षाहरुको (Reflect Sessions)संचालन, वडा भेला, लक्षित वर्गको कार्यकम मार्फत महिला, अति गरिव, वालवालका तथा
बञ्चितिकरणमा परेकाहरुको सवाल पहिचान गरी त्यस्ता सवालहरुलाई सम्बोधन हुने नीति तथा कार्यक्रमहरुको छनौट तथा कार्यन्वयन गरिएको लहान नगरले नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान विनियोजन गर्दा स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा ब्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ ले निर्दिष्ट गरेको लक्षित समूहरुको लागि ३५ प्रतिसत रकमलाई आत्मसाथ गर्दै बजेट विनियोजन गर्ने गरेको छ । साथै योजना निर्माण तथा कार्यन्वयनमा लिक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागीता रहेको छ ।

नगरले बार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित वर्गहरुको अर्थपूर्ण सहभागता सुनिशिचत गर्न र उनिहरुको बास्तविक आवश्यकतालाई योजनामा समाबेश गर्न निम्न लिखित विधिहरुको अवलम्बन गदै आइरहेको

क. रिफ्लेक्ट कक्षाहरुको (Reflect Sessions)संचालनबाट अति गरिव तथा बञ्चितिकरणमा परेकाहरुको सवाल पहिचान गरी त्यस्ता सवालहरुलाई सम्बोधन हुने नीति तथा कार्यक्रमहरुको छनौट

ख. वडा नागरिक मञ्चबाट (Ward Citizen Forum)स्थानीय तहको जराधारतहका जनताहरुको आवश्यकताको पहिचान र प्राथमिकिकरणको कार्य

ग. बाल भेलाको (Child Conference) सञ्चालन गरी त्यस भेलाले विभिन्न उपागमहरुको (Approaches) प्रयोग गरी बालवालिकाहरुको आवश्यकतालाई जिल्ला विकास योजनामा कार्यक्रमको रुपमा समावेश गर्ने गरेको

नगरले नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान विनियोजन गर्दा स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा ब्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ ले निर्दिष्ट गरेको लक्षित समूहरुको लागि ३५ प्रतिसत अंकलाई मान्य हुनेगरी विनियोजन गर्ने गरेको । यसरी विनियोजित बजेटको प्रभावकारीता पनि उच्च रहेको । नगरकाका विभिन्न गतिविधिहरुका लक्षित समूहहरुको सकृय एवं अर्थपूर्ण सहभागिता हुने गरेको । यस्ता गतिविधिहरु खासगरी लक्षित समूहहरुलाई प्रत्यक्ष लाभ हुने खालका भएको ।

(४) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मुल्यांकन

नगरको आधारभूत तथ्यांक संकलन तथा प्रसोधन गरी राख्ने गरेको । महिला लक्षित कार्यकम प्रभावकारी रुपमा सम्पूर्ण योजना कार्यन्वयन भएको पाइयो । नगरपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा लक्षित समुदायको महिला तथा पुरुषहरुको सकृय सहभागिता हुने गरेको । उपभोक्ता समितिमा महिला तथा लक्षित बर्गको सहभागिता हुने गरेको । उपभोक्ता समितिको कार्यकारी पदमा कम्तिमा १ जना महिला अनिवार्य रहने गरेको । ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागीता उपभोक्ता समितिमा हुने गरेका

(५) आन्तरिक संरचना

स्थानीय विकास मंन्त्रालयको मन्त्रीस्तरीय निर्णयबाट हुने लक्षित वर्गहरुको नगर समन्वय समितिमा महिला पदाधिकारीहरुको निर्देशिकाले व्यवस्था गरे अनुरुप सहभागिता रहने गरेको । नगरबाट सञ्चालित विभिन्न कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मूल्यांकनमा लक्षित समूहहरुको प्रभावकारी भूमिका भएको । महिला तथा बालवालिका विशेष कोषको स्थापना भई लक्षित समूहरुको लागि बजेट तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा हुने गरेको । नगरको लेखा पद्धति कम्प्यूटराइज्ड प्रणालीबाट हुने गरेको । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, नियमावली तथा विभिन्न कार्यविधिहरुले व्यबस्था गरेको स्थानहरुमा लक्षित वर्गहरुको सहभागिता हुने गरेको ।

महिला विकासको लागि तय भएको कार्यक्रम र बजेटको उपयोगिताको बारेमा अनुगमन नहुने गरेको । नगरले लक्षित वर्ग तथा समूहहरुलाई योजना व्यवस्थापनका विभिन्न अवस्थाहरुमा सकृय सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु पर्ने ।

(६) सुशासन

लहान नगरपालिकाले सार्वजनिक सुनुवाई नियमित रुपमा गरेको । लक्षितबर्गलाई विनियोजित कार्यक्रम तथा वजेट विभिन्न माध्यमबाट सार्वजनिकीकरण हुने गरेको । योजनाको बार्षिक समिक्षा बैठकमा लक्षित वर्गको सकृय उपस्थित हुने गरेको । नगरले आफ्नो क्षेत्र भित्रका लक्षित वर्ग तथा सेवाग्राहिहरुलाई दिने सेवा प्रवाहमा चुस्तता रहेको । सूचनाका साधनहरुको भरपूर उपयोग गरी नगरका विभिन्न खाले सूचना लक्षित बर्ग लगायत सम्पूर्ण जनतामा प्रवाह गर्ने गरेको । उपलब्ध नगर क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक सूचनाहरुलाई कम्प्यूटरकृत गरिएको । नगर भित्रका पञ्जिकरणका सूचनाहरु अध्यावधिक रहेको । नगरका लक्षित बर्गहरुको चेतनामा अभिबृद्धि भएको । नगरको समग्र विकास कार्यमा उनिहरुको सहभागितामा बृद्धी भएको । स्थानीय पत्रकारहरुद्वारा स्थानीयस्तरमा सूचना प्रवाहको व्यवस्था भएको ।

(७) मानव संसाधन, सम्बन्ध विस्तार

- श्रोत व्यक्तिहरुको (महिला र पुरुषको)सूचिकृत अभिलेख छ ।
- नगरले आफ्नो बजेटबाट लक्षित वर्गकोलागि लोक सेवा आयोग तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने गरेको छ ।
- नगरमा एउटा मानव संसाधन विकास केन्द्र स्थापना भएको छ ।
- नगमा मानव संसाधन विकास केन्द्र स्थापना भएको ।

(८) नेपाल सरकारका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकासका नीति र प्रतिबद्धता

नगर क्षेत्रभित्र लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको १६ दिने अभियान सञ्चालन हुने गरेको ।

- कार्यालयमा महिला हिंसा विरुद्ध सून्य सहिष्णुता अवलम्बन गरिएको ।

सहस्राब्दी विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गर्न लक्ष्य अनुसारको बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने । BPFA मा भएको महिला र १२ क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रतिवद्धताको सन्दर्भमा जानकारी वा अभिमुखिकरण गर्नुपर्ने । CEADAW ले व्यवस्था गरेको अवस्थाहरुको सुनिश्चितताको लागि कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्नुपर्ने । नगर भित्रका सवै वडाहरुलाई क्रमश लैङ्गिक हिंसा रहित गाविस घोषणा गर्दै जानु पर्ने । बाल अधिकार महासन्धीलाई साकार पार्न बालवालिकाको क्षेत्रमा आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नु पर्ने । जिल्ला विकास क्षेत्रभित्र विद्यमान जातीगत छुवाछुत र यस्तै कुरितिहरु हटाउन आवश्यक कार्यक्रम तथा बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने । संयूक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदको निर्णय नं. १३२५ र १८२० को जानकारी तथा कार्यान्वयनको लागि जिविसले आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्ने ।

७. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्ययोजना

(१) स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास

उदेश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
आमधिक योजनाका लैंगीक संवेदनशीलता समावेस गर्ने	अवधिक योजना अध्यवधिक	३ मनिा	२००००	कर्मचारी
कर्मचारी पदपूर्ती प्रकृयामा समावेशी नीति अवलम्बन गर्ने	विनियमावलीको तयारी गर्ने	३ महिना	१०,०००	नगरपालिका
नगरमा लैंगिक संवेदनशीलता अप्नाउन डेष्कको स्थापना गर्ने	लैंगिक डेष्कको स्थापना गर्ने ससास	निरन्तर	–	सामाजिक विकास शाखा

(२) स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैंङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण

उदेश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
स्थानीय निकायका कर्मचारीको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने	क्षमता बृद्धि योजना तयार गरी आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने	भाद्र भित्र	**४०,०००**	**नपा**
कर्मचारीहरुको लैससास सम्बन्धि क्षमता अभिबृद्धि गर्ने	सामाजिक विकास शाखाका कर्मचारीहरुलाई लैससास सम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण दिने	२०७४ बैसाख सम्म	१,००,०००	नपा

	लैससास बजेट परीक्षणको निरन्तरता सुनिश्चिततता गर्ने	निरन्तर	५०,३००	नपा

३. लक्षित कार्यक्रम

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नगरको खण्डिकृत तथ्यांक राख्नको लागि	नगर प्रोफायल तयारी गर्ने	निरन्तर	५०००००	नपा

(४) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मुल्यांकन

उदेश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नगरको योजना व्यवस्थापन चक्रमा लक्षितबर्गको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने	नगरको अनुगमन समितिमा ३३ प्रतिसत महिला सभागिताको सुनिश्चितता हुनेगरी अनुगमन तथा मुल्यांकन विनियमावली तयारी गर्ने	२०७३ बैसाख	१०,०००	नपा
	एक आ.व.मा कुनै एक परियोजनाको प्रभाव मुल्यांकन गरी लक्षित वर्गमा योजनाले पारेको प्रभावको लेखाजोखा गर्ने ।	२०७४ बैसाख	३०,०००	नपाले तेश्रो पक्षको चयन गरी मुल्यांकन गराउने

५. आन्तरिक संरचना

उदेश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नगर क्षेत्र भित्रको विभिन्न सार्वजनिक निर्णय गर्ने स्थानमा लक्षित वर्गहरुको अर्थपूर्ण तथा सुसुचित सहभागिता सुनिश्चित गर्ने	लक्षितवर्गहरुको सहभागिता अभिबृद्धि गराउन नेपालको सम्बिधानका मौलिक हक लगायत स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, नियमावली २०५६ लगायत स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ मा भएका	२०७२ चैत्र	१०,०००	सामाजिक विकास साखा

	विविध सान्दर्भिक प्रावधानका वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने ।			
नपामा लैससाकार्यन्वयनमा प्रभावकारीता ल्याउन	नपामा लैससास कार्यन्वयन समिति गठन हुनु पर्ने			नपा.

६. सुशासन

उदेश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नपामा सूचना तथा अभिलेखको संस्थागत विकास गर्ने र तदनुरुप सूचनाको तादाम्यता सुनिश्चित गर्ने	सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापना गर्ने	२०७२ चैत्र	३०,०००	नपा
	नगर क्षेत्रभित्र विभिन्न निकायहरुले प्रयोग गर्ने सूचनामा Uniformity कायम गर्ने	निरन्तर	–	नपा

७. मानव संसाधन र सम्वन्ध विस्तार

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
वैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाहरुको रोजगारी सुरक्षित र सम्मानित वनाउने	वैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाहरुको लागि परामर्श सेवा सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	१०००००	नपा

८. नेपाल सरकारका लैङ्गिक तथा सामाजिक विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन

उदेश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय नीति तथा अभिसन्धीहरुका वारेमा जानकारी गराउने	BPFA मा भएको महिला र १२ क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रतिवद्धताको सन्दर्भमा जानकारी वा अभिमुखिकरण गर्ने । CEADAW ले व्यवस्था गरेको अवस्थाहरुको सुनिश्चितताको लागि कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्ने ।	२०७४ जेष्ठ	१,५०,०००	सामाजिक विकास साखा
	लैङ्गिक हिंसा रहित वडा घोषणा गर्दै जाने । बाल अधिकार महासन्धीलाई साकार पार्न बालवालिकाको क्षेत्रमा आवश्यक बजेट			

	विनियोजन गर्ने । गाउँ विकास क्षेत्रभित्र विद्यमान जातीगत छुवाछुत र यस्तै कुरितिहरु हटाउन सहभोज आयोजना गर्ने । संयूक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदको निर्णय नं. १३२५ र १८२० को जानकारी गराउने ।			

८.लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण विधि

क .स.	सूचक र उप सुचक हरु	अंक	प्राप्ताङ्ग
१	**स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास**	**१२**	**६.५**
१.१	**स्थानीय निकायको नीति र योजनामा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास (आवधिक र वार्षिक योजनामा)**	**४**	**२.५**
क	स्थानीय निकायको नीतिमा महिला र पुरुषको समविकास तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी स्पष्ट दीर्घकालीन सोंच वा परिकल्पना छ /छैन ?	०–१	१
ख	स्थानीय निकायको उद्देश्यले महिला र पुरुषबीच समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका कुराहरुलाई समेटेको छ /छैन ?	०–१	१
ग	महिला र पुरुषबीचको असमानता हटाउन तथा सामाजिक समावेशीकरण बढाउनको लागि संस्थाको निश्चित कार्यनीति छ /छैन ?	०–१	०
घ	महिला र पुरुषबीचको असमानता हटाउन तथा सामाजिक समावेशीकरण बढाउनको लागि संस्थाको निश्चित रणनीति छ /छैन ?	०–१	०.५
१.२	**महिला पुरुष समविकास (कर्मचारी/पदाधिकारी)**	**४**	**१**
क	स्थानीय निकायका पदाधिकारी र कर्मचारीको पदपूर्ति गर्दा सबै जातजाति, वर्ग र समुदायका बिच सामाजिक समावेशीकरण हुने गरी कर्मचारी र पदाधिकारीको प्रतिनिधित्व हुनसक्ने रणनीति लिइएको छ /छैन ?	०–१	१
ख	स्थानीय निकायमा लैङ्गिक विकास हेर्ने इकाईको व्यवस्था छ /छैन (लैङ्गिक विकास डेस्क वा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समिति)	०–१	०
ग	स्थानीय निकायको निर्णायक तहमा (कर्मचारी/पदाधिकारी) महिलाहरुको समान (५० र ५०) प्रतिनिधित्व रहेको छ /छैन	०–१	०
घ	महिला तथा पुरुष कर्मचारीहरुको संख्यामा समानता छ /छैन । (स्थानीय निकायले नियुक्ति गर्नेको हकमा मात्र लागु हुने)	०–१	०
१.३	**लैङ्गिक संवेदनशील कार्य प्रणाली**	**४**	**३**
क	महिला कर्मचारीहरुको गर्भावस्था र बच्चालाई स्तनपानसम्बन्धी संवेदनशीलतालाई ध्यान दिने गरिएको छ /छैन (गर्भवती महिलालाई जोखिमयुक्त , खतरायुक्त काममा लगाउन नपाइने)	०–१	०
ख	महिला र पुरुषका लागि अलग्गै शौचालयको व्यवस्था छ /छैन	०–१	१
ग	कार्यालयमा हुन सक्ने महिला हिंसा नियन्त्रणको लागि आचार संहिता बनाएर लागु गरिएको छ /छैन	०–१	१
घ	महिला माथी हिंसा भएमा तत्काल सुनुवाइ को व्यवस्था छ /छैन	०–१	१
२.	**स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यकमको मूलप्रवाहीकरण**	**१२**	**५**
२.१	**लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि क्षमता विकास बजेट**	**४**	**२**
क	स्थानीय निकायका पदाधिकारी/कर्मचारीहरुले लैङ्गिक तथा समावेशी विकास सम्बन्धी तालिम लिएका छन् वा छैनन्	०–१	०
ख	तालिम/अनुशिक्षण/गोष्ठी संचालन गर्न गत वर्ष पर्याप्त रकमको	०–१	०.५

	व्यवस्था थियो वा थिएन (पर्याप्त रकम भन्नाले सबै पदाधिकारी/कर्मचारी देखि गा.वि.स.का सचिव र सामाजिक परिचालकहरुसम्मलाई तालिम दिन आवश्यक पर्ने रकम)		
ग	त्यो तालिममा महिला र पुरुषको समान सहभागिताको सुनिश्चितता गरेको थियो वा थिएन	०–१	०.५
घ	तालिमका विषय वस्तुको प्रस्तुतीकरणमा लैङ्गिक सम्बेदनशील भाषाको प्रयोग र महिलाका आवश्यकता समेटिएको र तालिमको गुणस्तर, सेवा सुविधा सम्बन्धमा पृष्ठपोषण लिने गरिएको छ ?	०–१	१
२.२	**क्षमता विकास कार्यक्रममा महिला पुरुष सहभागिता**	४	३
क	उपभोक्ता समितिमा ३३ प्रतिशत महिलाहरुको सहभागिता छ ?	०–१	१
ख	उपभोक्ता समितिका महिला तथा लक्षित समुहका पदाधिकारीहरुलाई तालिमको व्यवस्था छ ?	०–१	०.५
ग	क्षमता विकास कार्यक्रम र बजेटको बाँडफाँड तथा प्राथमिकीकरण र स्थान छनौट लागि छलफल गर्ने प्रकृयामा महिला र पुरुष सरोकारवालाहरुलाई समान रुपमा सहभागी गराईन्छ ? (गाविस स्तरसम्म)	०–१	१
घ	महिला तथा लक्षित समुहका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि निर्दिष्ट कार्यक्रमहरु (प्राबिधिक तालिमहरु, क्षमता विकास तालिम, भ्रमण) छन् ? सो अनुसारको वजेट विनियोजन गरिएको छ ?	०–१	०.५
२.३	**स्थानीय निकायको क्षमता विकास कार्ययोजना**	४	०
क.	स्थानीय निकायको क्षमता विकास कार्ययोजना तयार गरेको छ ?	०–१	०
ख.	के स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समितिको पदाधिकारी, महिला समन्वय समिति एवं लैङ्गिक तथा समावेशी सम्पर्क व्यक्तिहरुको क्षमता विकासको व्यवस्था गरेको छ ?	०–१	०
ग.	के स्थानीय निकायका क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट निर्माण एवं परिक्षण नियमित रुपमा गर्न बजेटको व्यवस्था गरेको छ ?	०–१	०
घ	उक्त परिक्षण पश्चात लैङ्गिक तथा समावेशी विषयमा सुधार गर्न क्षमता विकास कार्ययोजनाका लागि पर्याप्त बजेटका ब्यवस्था गरेको छ?	०–१	०
३: लक्षित कार्यक्रम		१२	११.५
३.१	**कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा लक्षित समूहको सहभागिता :**	४	३.५
क	के स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रका समुदायस्तरका आधारभूत सूचना/तथ्याँक संकलन गर्ने गरेको छ ? (महिला, पुरुष, बालबालिका, सबै जातजातिका विपन्न वर्गहरु, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, मधेसी, मुश्लिम तथा पिछडावर्ग लगायतनेपाल सरकारले लक्षित समूह भनी तोकेका अन्य वर्ग एवम् समुदायका महिला र पुरुष)	०–१	०.५
ख	के कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु भन्दा अघि समुदायका महिला, बालबालिका, जनजाति, मधेशी, मुश्लिम, पिछडावर्ग र दलित लगायतका सबै जातजाति र विपन्न वर्गका समूहहरुसंग बसेर समस्या केलाउने (विश्लेषण गर्ने गरिन्छ ? विपन्ता स्तरीकरण भएको छ ? (दुवै भए (१) र एक मात्र भएमा (०.५) चिन्ह दिने ।)	०–१	१
ग	के स्थानीय निकायको योजना लक्षित समूहहरुले तयार गरेको कार्यक्रममा आधारित हुन्छ ?	०–१	१
घ	के स्थानीय निकायको योजनामा लक्षित समूहहरुको लागि छुट्ट्याएको न्यूनतम	०–१	१

	बजेट (१० प्रतिशत महिला, १० प्रतिशत बालबालिका, १५ प्रतिशत सामाजिक बञ्चितिकरणमा परेको वर्ग) विनियोजन गरी उनीहरुको हितको लागि कार्यक्रम तर्जुमा गरी समयैमा बजेट खर्च गरिएको छ ?		
३.२	**महिला उत्थानका लागि कार्यक्रमहरु**	४	४
क	महिलाहरुको स्वास्थ सुधार सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरु संचालित भएका छन् ? (जस्तोःसुत्केरी हुँदाको अवस्था सुधार गर्न, किशोरीहरुको लागि प्रजनन र यौन शिक्षा आदानप्रदान गर्न, एचआईभी एड्स, स्तन क्यान्सर, पाठेघरको क्यान्सर र आङ्ग खस्ने अवस्था सुधार गर्न, स्वास्थ शिविरहरु राख्ने)	०–१	१
ख	महिलाहरुको लागि शिक्षा सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरु संचालित भएका छन् ? (जस्तोः अभिभावक शिक्षा, प्रौढ तथा किशोरी कक्षाहरु, साथी शिक्षा, कार्यमूलक प्रौढ शिक्षा, बच्चा देखि बच्चा कक्षा, आदि)	०–१	१
ग	महिलाहरुको लागि कानूनी शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालित भएका छन् ? (जस्तोः कानूनी हक अधिकार, एकल महिला, पारालिगल समिति गठन र चेलिबेटी बेचविखन विरुद्ध कार्यक्रममा छाउपडी प्रथा विरुद्ध कार्यक्रम आदि वारे अनुशिक्षण गर्न)	०–१	१
घ	महिलाहरुको लागि कानूनी शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालिनबाट लाभान्वित भएको छन् ? (जस्तोः कानूनी हक अधिकार, एकल महिला, पारालिगल समिति गठन र चेलिबेटी बेचविखन विरुद्ध कार्यक्रममा छाउपडी प्रथा विरुद्ध कार्यक्रम आदि वारे अनुशिक्षण गर्न)	०–१	१
३.३	**स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनमा भएका प्रावधान अनुसारका कार्यक्रमहरु**	४	४
क	स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित समुहहरुको सक्रिय सहभागितामा तय गर्ने गरेको छ	०–१	१
ख	स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा महिलालाई प्रत्यक्ष लाभ हुने र महिलाको लागि स्वरोजगारमूलक, आयमूलक र सीपमूलक कार्यक्रमहरु राख्ने गरिएको छ ?	०–१	१
ग	परिवार नियोजन, मातृ शिशु कल्याण, विस्तारित खोप, पोषण , जनसंख्या शिक्षा र जनस्वास्थ सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने गराउने गरिएको छ ?	०–१	१
घ	स्थानीय निकायको योजना कार्यान्वयनबाट लक्षित समुहहरु लाभान्वित भएका छन ?	०–१	१
४	**लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन**	१२	९
४.१	**योजना तर्जुमामा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास**	४	२.५
क.	के स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रका समुदायस्तरका आधारभूत सूचना/तथ्यांक संकलन गर्ने गरेको छ ? के स्थानीय निकायले खण्डीकृत तथ्यांङ्कको समय समयमा अध्यावधिक गर्ने गरेको छ ?	०–१	०.५
ख.	के योजना तर्जुमा गर्दा महिला र पुरुष एवं लक्षित समुहहरु को छुट्टा छुट्टै अवस्था विश्लेषण र अवश्यकता पहिचान गर्ने गरिएको छ ? र सो अनुसारको कार्यक्रम तय गर्ने गरिएको छ ?	०–१	०.५
ग.	के स्थानीय निकायले योजना तर्जुमा गर्दा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट तर्जुमा प्रक्रिया अबलम्बन गरी कार्ययोजना तयार पार्ने गरिन्छ	०–१	०.५

	?		
घ.	के गत वर्षको वार्षिक योजना अनुसार लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्य योजनाका सवै कृयाकलापहरु सम्पन्न भए ?	०–१	१
४.२	**योजना कार्यान्वयनमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास**	४	४.०
क.	के कार्यक्रम तथा परियोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्वन्धित समुदायका महिला तथा पुरुष वर्गहरुको सक्रिय सहभागितमा गर्ने गरिएको छ ?	०–१	१
ख.	के कार्यक्रम तथा परियोजना कार्यान्वयन बाट सम्वन्धित समुदायले पूरा लाभ लिन सकेको छ ?	०–१	१
ग.	उपभोक्ता समितिलेगर्ने कार्यहरुमा महिला तथा लक्षित समुहको सहभागिता छ ? साथै उपभोक्ता समितिको अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्षमध्ये कम्तीमा एकजना महिला पदाधिकारी रहेको छ ? लाभान्वित समूहमा दलित, आदिवासी/जनजाति, पिछडिएका समुदाय तथा वर्ग, मधेशी, मुस्लिम आदिको उपस्थिति रहेको अवस्थामा तिनीहरुको समेत प्रतिनिधित्व रहेको छ ?	०–१	१
घ.	के स्थानीय निकायले आफ्नो सम्पूर्ण कार्यक्रममा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण तथा सामाजिक समावेशीकरण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने गरेको छ ?	०–१	१
४.३	**अनुगमन र मूल्याङ्कन**	४	२.५
क	के स्थानीय निकायको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिमा महिलाको सहभागिता के कम्तीमा ३३ प्रतिशत छ ?	०–१	१
ख	के स्थानीय निकायमा अनुगमन, मूल्याङ्कन गर्दा लैङ्गिक विकासका कार्यक्रमको संचालनबाट महिला र पुरुष तथा विभिन्न जातजातिलाई पुगेको लाभ, असर र प्रभाव विश्लेषण गर्ने गरिन्छ ?	०–१	०
ग	के स्थानीय निकायमा लैङ्गिक विकासका असर अनुगमनको लागि प्रभावकारी नीति तथा पद्धति छ ?	०–१	०.५
घ	के अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट सिकेका पाठहरु कार्यक्रम वा योजना तयार गर्दा समावेश गर्ने गरिन्छ ?	०–१	१
५	**आन्तरिक संरचना**	१२	१०
५.१	**स्थानीय निकायमा महिला तथा लक्षित समुहको सहभागिता**	४	४
क	आदिवासी जनजाति विकासको लागि गठन भएको समितिमा निर्देशिका वमोजिम महिला सहभागिता छ ?	०–१	१
ख	दलित वर्ग उत्थानका लागि गठन भएको समितिमा निर्देशिका वमोजिम महिला सहभागिता छ ?	०–१	१
ग	आदिवासी जनजाति र दलित वर्ग उत्थानका विकासको लागि गठन भएको समितिको पदाधिकारीहरु, लक्षित समुहहरुको कार्यक्रम तजुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन कार्यमा सक्रिय भूमिका रहेको छ ?	०–१	१
घ	के नगरमा महिला समन्वय समिति गठन भई नगरमा महिलाहरुको विकासको लागि तय गरेको कार्यक्रम र बजेटको उपयोगिताको बारेमा अनुगमन गर्ने कार्यमा सक्रिय भूमिका रहेको छ ?	०–१	१
५.२	**वित्त तथा लेखा व्यवस्थापन**	४	३
क	महिला विकासको लागि छुट्टै कोष स्थापना गरिएको छ ?	०–१	१
ख	आदिवासी जनजाति, दलित अन्य लक्षित समुहका महिलाहरुको विकासको लागि वजेटको व्यवस्था भएको छ ? उनीहरुको आवश्यकता अनुसार कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ ?	०–१	१

ग	लैङ्गिक डेस्कको विकासको लागि वजेटको व्यवस्था भएको छ ? सो अनुसार कार्यक्रम पहिचान गरिएको छ ?	०–१	०
घ	कम्प्युटरकृत लेखा प्रणाली व्यवस्थापन गरिएको छ ?	०–१	१
५.३	**स्थानीय निकायमा गठित समिति**	४	३
क	के न.पा. अन्तर्गत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समिति गठन गरी सक्रिय रुपमा संचालनमा छ ?	०–१	०
ख	नगरमा स्रोत अनुमान समिति, नगरपालिका एकीकृत योजना तर्जुमा समिति, वडा नागरिक मञ्चहरुमा महिला, बालबालिका तथा अन्य सबै लक्षित समुदायको सक्रिय सहभागिता छ ?	०–१	१
ग	महिला समन्वय समिति, आदिवासी जनजाति जिल्ला समन्वय समिति, दलित वर्ग उत्थान जिल्ला समन्वय समिति, बाल क्लब पिछडा वर्ग नगर समन्वय समितिको गठन गरी स्थानीय निकायको योजना प्रक्रियामा यस्ता समितिको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिएको छ ?	०–१	१
घ	स्थानीय निकायको कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रक्रियामा यी समितिहरुबाट सहभागिता हुनसक्ने गरी सुनिश्चित गरिएको छ ?	०–१	१
६	**सुशासन**	**१२**	**११**
६.१	**पारदर्शिता/ जफावदेहिता**	४	४
क	के स्थानीय निकायले नियमित रुपमा कार्यक्रमको सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने गर्दछ ?	०–१	१
ख	के महिला, बालबालिका र आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुश्लिम, पिछडावर्ग, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिकलाई लक्षित गरेर राखेको कार्यक्रम तथा बजेट सार्वजनिक हुने गरेको छ ?	०–१	१
ग	के स्थानीय निकायको समिक्षा बठैकमा महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न बर्ग (आदिवासी जनजाति, दलित मधेशी, मुश्लिम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायतलाई लक्षित गरेर कार्यक्रम माथि छलफल गर्ने गरेको छ	०–१	१
घ	के स्थानीय निकायले महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न बर्ग, आदिवासी जनजाति, दलित, मधेशी, मुश्लिम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायतलाई सेवा सुविधाहरु छिटो छरिता ढंगबाट दिने गरेको छ ?	०–१	१
६.२	**सूचना व्यवस्थापन**	४	३
क	के स्थानीय निकायले सूचना तथा अभिलेख केन्द्रमा रहेको खण्डीकृत तथ्यांक र सूचनालाई आधार मानि नगर योजना तर्जुमा गर्ने गरेको छ ?	०–१	१
ख	के स्थानीय निकायको सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको विकासको लागि बजेटको व्यवस्था गरेको छ ?	०–१	०
ग	के स्थानीय निकायले आआफ्ना क्षेत्रका पन्जीकरणको तथ्याँक अध्यावधिक गर्ने गरेका छन् ?	०–१	१
घ	के स्थानीय निकायमा खण्डीकृत तथ्याँकलाई कम्प्यूटरकृत गरिएको छ ?	०–१	१
६.३	**सूचना शिक्षा र संचार**	४	४
क	के स्थानीय निकायले स्थानीय रेडियो, एफ.एम. र छापा माध्यमद्वारा सूचना प्रवाह गरी जनतालाई सुसुचित गर्ने गरेको छ ?	०–१	१
ख	के स्थानीय स्तरमा महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न बर्ग (आदिवासी जनजाति, दलित मधेशी, मुश्लिम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको	०–१	१

	व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायत अन्य लक्षित समुहहरुको सूचना, शिक्षा र संचारको कार्यक्रमको प्रवाहबाट यी वर्गहरुको जनचेतनामा वृद्धि भएको छ ?		
ग	के स्थानीय स्तरमा महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न बर्ग (आदिवासी जनजाति, दलित मधेशी, मुश्लिम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायत अन्य लक्षित समुहहरुको सूचना, शिक्षा र संचारको कार्यक्रमको प्रवाहबाट यी वर्गहरुको जनचेतनामा अभिवृद्धि भई यी वर्गहरुको स्थानीय निकायको विकास कार्यहरुमा सहभागिता वृद्धि भएको छ ?	०–१	१
घ	के स्थानीय निकायले स्थानीय पत्रकारहरुद्धारा स्थानीय स्तरमा सूचना प्रवाह गर्ने गर्दछ ?	०–१	१
७	**मानव संसाधन, सम्बन्ध विस्तार**	१२	७.५
७.१	**मानव संसाधन व्यवस्थापन**	४	२.५
क	स्थानीय निकायमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी सम्वन्धी तालिम दिन तथा कार्यकमलाई कार्यान्वयन गर्न सक्ने यथेष्ट मानवीय श्रोत छन् ?	०–१	०.५
ख	स्थानीय निकायमा मानव संसाधन विकास केन्द्र र इकाई छ ?	०–१	०.५
ग	स्थानीय निकायले बैदेशिक रोजगारीमा जाने महिलाहरुको क्षमता विकासको लागि कार्यक्रमहरु तय गरी कार्यान्वयवन गर्ने गरका छन ?	०–१	०.५
घ	श्रोत व्यक्ति (महिला, पुरुष) हरुको सुचीकृत अभिलेख छ ?	०–१	१
७.२	**संबन्ध विस्तार**	४	२.५
क	लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि विभिन्न कार्यालयहरुबीच कार्यगत संयन्त्र (संजाल) बनेको छ ?	०–१	०.५
ख	लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि विभिन्न कार्यालयहरुबीच कार्यगत छलफल गरी यस क्षेत्रको विकासको लागि नियमित रुपमा कार्य हुने गरेको छ ?	०–१	१
ग	लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि विभिन्न कार्यालयहरुबीच कार्यगत संयन्त्र (संजाल) का प्रतिनिधिहरुलाई लैङ्गिक तथा समावेशी विकास सम्वन्धी क्षमता विकास तालिमहरु प्रदान गर्ने गरेको छ ?	०–१	०.५
घ	स्थानीय निकायका कर्मचारीहरुले आन्तरिक र वाह्य श्रोत व्यक्तिहरुसंग मिलेर लैङ्गिक तथा सामाजिक प्रभाव संम्बन्धी अध्ययन गर्ने गरेका छन् ?	०–१	०.५
७.३	**व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकता परिपूर्ति**		२.५
क	योजना तर्जुमा गर्दा महिलाहरुको व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकता पहिचान र परिपूर्ति गर्ने विषयमा छलफल भएको छ ?	०–१	१
ख	ग्रमीण महिला प्राविधिकहरु (पशु सेवा, कृषि, स्वास्थ्य र पूर्वाधार सम्बन्धी प्राविधिक) तयार गर्ने गरेको छ ?	०–१	०
ग	लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण लागि नगरका अल्पकालीन (वार्षिक) र दीर्घकालीन (वहुवार्षिक) योजना तयार गरिएको छ ?	०–१	०.५
घ	महिलाहरुको लागि लोक सेवा आयोग पूर्व तयारी कक्षाका लागि तालिमको व्यवस्था गरेको छ ?	०–१	१
८	**नेपाल सरकारका लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकासका नीति र प्रतिवद्धता**	१२	७
८.१	**नेपाल सरकारका लैङ्गिक विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन**	४	२
क	सहस्राब्दी विकासका लक्ष्यहरु प्राप्त गर्ने कार्यकमहरु र सो अनुसारको बजेट विनियोजन गरेको छ ?	०–१	०.५
ख	सहस्राब्दी विकासका लक्ष्यहरु प्राप्त गर्ने कार्यकमहरु र सो अनुसारको बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रमहरु समयमै सम्पन्न गरेको छ ?		०.५

ग	महिला विकासका लागि भएका बेइजिङ्ग घोषणा पत्रका वाह्रवटा प्रतिवद्धताहरुका बारेमा स्थानीय निकायका पदाधिकारीहरु वा कर्मचारीहरुलाई जानकारी छ ? सोको लागि अभिमुखीकरण गरिएको छ ?	०–१	०.५
घ	महिला विकासका लागि भएका बेइजिङ्ग घोषणा पत्रका वाह्रवटा प्रतिवद्धताहरुका क्षेत्रमा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयन गने गरेको छ ?	०–१	.५
८.२	*महिला विरुद्व हुने सवै खाले हिंसा निर्मूल पार्ने*	४	२
क	महिला विरुद्ध सवै खाले हिंसा निर्मूल गर्ने कार्यकमहरु र सो अनुसारको बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम समयैमा सम्पन्न गरेको छ ?	०–१	०.५
ख	लैङ्गिक हिंसा रहित जिल्ला/ नगरपालिका / गाविस घोषणा गरेको छ ?	०–१	०
ग	१६ दिने महिला विरुद्ध सवै खाले हिंसा निर्मूल गर्ने कार्यकमहरु स्थानीय निकायहरुले संचालन गर्ने गरेको छ ? हरेक वर्ष अति उत्कृष्ट कार्य गर्ने महिलाहरुलाई सम्मान गर्ने कार्यकम मनाउने गरिएको छ ?	०–१	१
घ	महिला हिंसा विरुद्ध सून्य सहिष्णुता अपनाएको छ?	०–१	.५
८.३	**नेपाल सरकारका सामाजिक समावेशीका विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन**	४	३
क	संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बाल अधिकारी महासन्धी १९८९ मा गरिएको प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्न कार्यक्रमहरुमा रकम विनियोजन गरी कार्यक्रमहरु समयैमा सम्पन्न गरेको छ ?	०–१	१
ख	के स्थानीय निकायबाट समाजमा रहेको विभिन्न जातीगत छुवाछुत सम्वन्धी सामाजिक कुरीती हटाउन कार्यकमहरु संचालन गर्ने गरको छ ?	०–१	१
ग	के स्थानीय निकायबाट आदिबासी जनजातीहरुको विकासको लागि कार्यक्रमहरु यी वर्गहरुको सहभागितामा संचालन गर्ने गरको छ ?	०–१	१
घ	महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्ययोजना र संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सुरक्षा परिषद्बाट पारित प्रस्ताव नम्बर १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन राष्ट्रिय कार्ययोजनामा स्थानीय निकायको जिम्मेवारी भनि उल्लेख गरिएका कार्यक्रमहरुमा रकम विनियोजन गरेको छ ?	०–१	०

८. अंक प्राप्त

क.स.	सूचक र उप सुचक हरु		प्राप्ताङ्क अंक
१	१.१, १.२, १.३	२.०+१+२.०	६.५
२	२.१, २.२, २.३	२.०+३.०+ ०	५.०
३	३.१, ३.२, ३.३	३.५+ ४ +४.०	११.५
४	४.१, ४.२, ४.३	२.५+४.०+२.५	९.०
५	५.१, ५.२, ५.३	४+३+३	१०.०
६	६.१, ६.२, ६.३	४+३+४	११.०
७	७.१, ७.२, ७.३	२.४+२.५+२.५	७.५
८	८.१,८.२, ८.३	२+२+३	७
जम्मा			**६७.५**
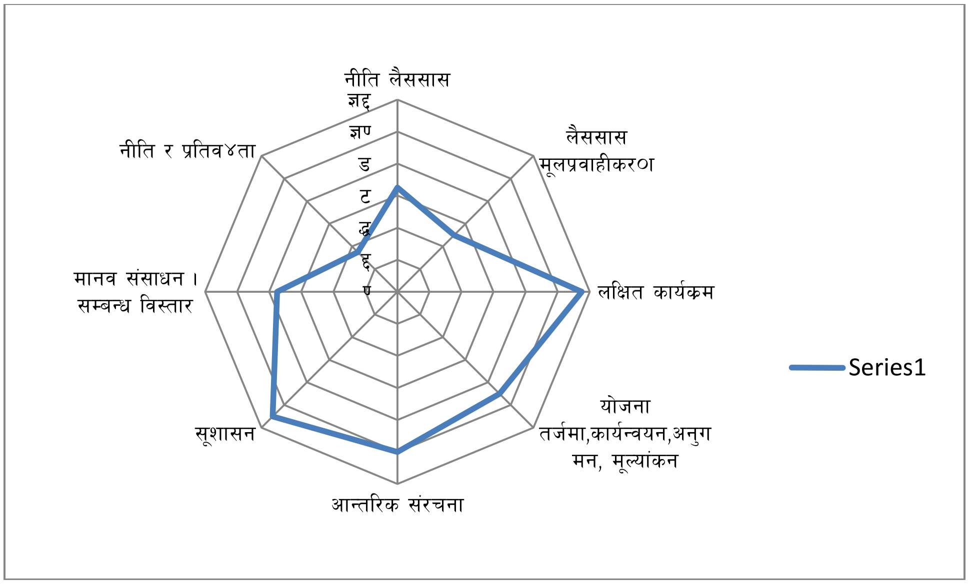
१०. माकुरीजालोको चित्र